

— Slušajte, ne može se biti skeptik sve vreme. Skepticizam je sumnja, a ja sumnjam više nego ostali ljudi. Nisam radikalni skeptic, jer se to ne može biti, jer je to neprimereno životu. Ustvari, činjenice ne giraju sumnju, one su negacije sumnje. A slično je sa pesimizmom, može se uglavnom osuditi njegovo postojanje. Ne možeš biti radikalni pesimista. Postaješ pesimist kad imaš potpunu viziju života, zar ne? U svakodnevnoj stvarnosti, međutim, ne postoji direktni odnos sa pesimizmom. Jedna filozofska vizija ne odgovara uvek svakodnevnoj reakciji. To je neizbežno jer se voli, jede, a sve to demantuje skepticizam i pesimizam. No, u jednoj filozofskoj viziji života, ja sam poprilično pesimista. Što se istine tiče, ja sam takođe skeptic. Dakle, pošto smo živa bića, ne možeš biti ni kompletan skeptic, ni kompletan pesimista. Život je negacija pesimizma. Živi se odolevajući pesimizmu i skepticizmu. Uglavnom, jedan filozofski stav je istovremeno i skeptičan i pesimističan. Kad kažem filozofski stav, to ne znači i ceo život.

Razmišljajući o istoriji i njenim poukama, odbijate da verujete u motornu snagu dobrog. Moral, dobro i humanistički ideali slave pred naletom tirana?

Suze i sveci

emil sioran

Pokušaj da shvatim odakle dolaze suze i zaustavih se kod svetaca. Jesu li odgovorni za svoj gorki sjaj? Ko bi znao? Čini se, ipak, da su suze njihovi *tragovi*. Nisu li one posredstvom svetaca dospеле u svet; da li bez svetaca ne bismo znali da plačemo za rajem? Hteo bih da vidim bar jednu suzu koju je zemlja upila... Sve odlaze gore, nama nepoznatim stazama. Samo bol prethodi suzama. Sveci su ih samo rehabilitovali.

Nemoguće je približiti se svecima kroz spoznaju. Jedino kad u našim dubinama razbudimo uspavane suze i *spoznajemo* putem njih, shvatit ćemo kako je neko mogao da bude čovek, ali više nije.

Svetost sama po sebi nije zanimljiva, zanimljivi su samo životi svetaca; proces tokom kojega se čovek odriče sebe i kreće putevima svetosti... Ali proces kojim neko postaje hagiograf? Ići stopama svetaca... pokvasiti tabane njihovim suzama...

*

Šta odgovoriti slepici iz Rilkeove pesme, koja se žali: »Ne mogu više da živim s nebom na sebi«? Zar ćemo je utešiti ako joj kažemo da ne možemo više da živimo sa zemljom ispod sebe.

Na sudnji dan vagaće se samo suze.

*

Razlika između mistika i svetaca? Prvi se zadržavaju samo na unutrašnjoj viziji; drugi je praktično ostvaruju. Svetost snosi posledice mistike; posebno one etičke. Svetac je mistik; mistik ne mora biti svetac. Plemenitost nije neophodni atribut mistike; ali bez nje ne možemo zamisliti svetost. Mistika i etika, prenesene u nadčovečnu ravan, radaju uznamirujući fenomen svetlosti. Mistici uživaju u nebeskoj senzualnosti, u strastima rođenim iz njihove veze sa nebesima. Samo sveci preuzimaju teškoće drugih, patnje nepoznatih i samo oni intervenišu delotvorno. U poređenju sa čistim mistikom, svetac je političar. Jer je najaktivniji od svih ljudi. Da burni životi svetaca ipak nisu *biografije* u pravom smislu kazuje činjenica da se njihova delatnost odvija u jednom jedinom smeru; varijacije na isti motiv; apsolutno jednodimenzionalna strast.

»Mistik je čovek koji govori o tvojoj tajni, dok ti čutiš.« (Ne znam koji je veliki istočnjak izrekao ovu definiciju.)

— Ne verujem u istoriju. Naročito što se tiče istorije, ja sam veliki pesimist. Na neki način sam teoretski neprijatelj ideje progresa. Ne verujem u progres. Ja mislim da je istorija neka vrsta tragedije, više ili manje kompleksna, no to je tragedija, a ja ne verujem u triumf dobrog u istoriji. Cela istorija je dijabolična predstava, od početka, od Adama i do danas. Toliko.

Šta mislite o izvesnoj dekadenciji zapadne civilizacije, o odnosu duhovnih snaga Zapada i Istoka?

— Verujem u zemlje koje imaju ogromnu kulturnu prošlost, kao na primer Francuska. Ova zemlja ima civilizaciju dugu hiljadu godina, hiljadu godina slobode, i tako dalje. To se, dakako, plača, shvataće li? Fenomen odumiranja je, zapravo, fatalni fenomen na koji su osuđene stare civilizacije, kao što je, recimo, romanska civilizacija. To je fatalni proces.

Zapadnjaci nisu fatalisti, jer su oni stvarali istoriju. Kad stvaraš istoriju nisi fatalista, ali kada je podnosiš, onda jesi. Što se Istoka tiče, tamo ima više vitalnosti nego na Zapadu. Teško je to iskazati u nekim procentima. Mislim da istočne evropske zemlje imaju više bi-

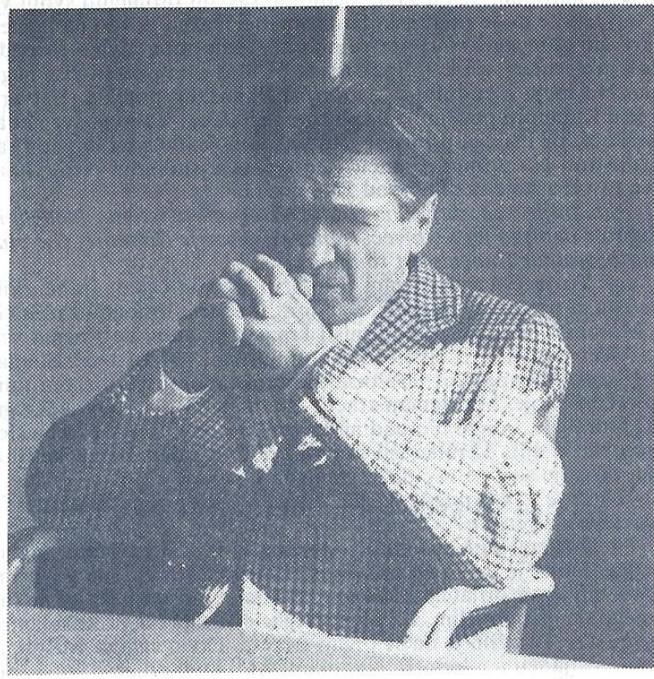
ološke vitalnosti. To su manje istrošeni narodi. To je zapravo istorijski proces.

Ja sam strašno fatalista; to je moja rumunska strana. Rumuni su veliki fatalisti. I ja sam nasledio takvu fatalističku tendenciju. Jedan rumunski filozof iz XIX-veka napisao je teoriju o fatalizmu kao i filozofskoj viziji. I Eminescu je na neki način fatalista. Mislim da čovek ne može bogzna šta učiniti protiv sudsbine. Sa te tačke gledišta, ja sam uveliko Rumun. Rezignacija, osećaj da čovek ne može ništa da učini.

— Eminescu je bio jedan od najvećih svetskih pesnika. Stvarajući na rumunskom, a nemogavši da bude adekvatno preveden, jer je to nemoguće, ostao je ustvari nedovoljno poznat. To je njegova tragedija. Eminescu je div. No pošto je rumunski jezik tajni jezik, znaju ga samo Rumuni, Eminescu je nepoznat. A to je drama provincijskih zemalja i jezika, jer rumunski jezik nije svetski jezik. Eminescu je imao snažan uticaj na mene. Mogu nešto da vam otkrijem, da jedna od pesama koja je obeležila viziju mog života je Eminescuova pesma: *Molitva jednog Dačana*. To je pesma koju je on napisao u 21 godini života.

Svi koji iole vole svetice, ne mogu da ne budu ljubomorni na Isusa. Kakvog ima smisla voleti ljubavnice drugog? Posle tolikih ekstaza i zagrljaja, zar bi imale poljubaca i za nas? Osmeh svetica ne obećava... Jer Isus u njihovom srcu ima prava prvog osvajača.

Zašto su andeli *hladni*? Zato što su aseksualni? Moguće je. Ali, možda i zato što žive s *one strane* sunca. Zato ni sveci nemaju *toplju krv*. Ne sunce, bol im srce greje. Jer bol nam dopušta oslobađanje od sunca.

Ljubav je *opšte mesto* svetaca. Kad ne bi bilo njihovih suza i ječaja, teško da bismo mogli naći interes ili pripadnost njihove goleme ljubavi.

S rumunskog: Petru Krdu

Vaš je iskaz aforističko-poetski. Pesnik i filozof Lučjan Blaga govorio je da je aforizam so zemlje.

— Pisao sam aforizme iz lenjosti. Naime, ja sam svega godinu dana bio profesor, pa nemam didaktičke sklonosti. Ako je jedna ideja iskaz, onda nema potrebe da se ona i demonstrira. Ja nisam profesor, a čak ni pisac. Aforizmi su rezime misaonog procesa. To je samo rezultat, ishod, bez potvrđivanja. Kada pišeš jedan esej, onda treba da objasiš jednu knjigu, da otkriješ ideju i prikažeš njen razvoj. No, aforizam je poslednja faza misaonog procesa. A to je francuski žanr s tradicijom od Paskala naovamo, francuska aforistička tradicija. Inače sam po prirodi lenj i ne volim demonstracije.

Da li ste ikada osetnije gubili san?

— U mladosti sam prilično patio od nesanice, i to u periodu od 20 do 26 godina, šest godina strašnih nesanica. U tim godinama po remećenog sna napisao sam svoje knjige na rumunskom. Knjiga »Na vrhovima očajanja«, moja prva knjiga, napisana 1932, rezultat je nesanice, to je vizija jednog nesanjalice. Ovaj problem prisutan je u celom mom životu, a posebno je bio izražen u tih sedam godina